

ÎNSEMNE ȘI EMBLEME DE BREASLĂ DIN BISTRIȚA (SEC. XVII—XIX)

ECATERINA TELCEAN

Cunoscând deosebita dezvoltare a meșteșugurilor în orașele Transilvaniei medievale¹ și coroborând datele cu un recensământ al Bistriței în anul 1462², cu cele publicate în 1845 privind dezvoltarea industriilor, manufacturilor și a altor meserii³ vom încerca să facem o succintă prezentare a meșteșugurilor bistrițene, în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea, printr-o prismă însemnelor și emblemelor rămase de la acestea.

În acest studiu am însumat date despre toate vestigiile rămase în urma activității breslelor din Bistrița — lăzi, sigilii, table de chemare, embleme și firme de

meșteri, steaguri, bănci (majoritatea emblemelor studiate se găsește pe băncile și pe steagurile ce se păstrează în biserica evanghelică din Bistrița) — dorind să arătăm în ce măsură aceste dovezi ale activității economice pot reflecta existența, prosperitatea, decăderea sau dispariția unor meșteșuguri într-o perioadă de timp. De asemenea, prin intermediul lor avem posibilitatea de a face cunoscute și alte aspecte legate de producție, unelte, modă, grafie etc.; stilul de confecționare și anumite reprezentări din cadrul emblemelor pot ajuta la încadrarea cronologică a unor obiecte nedatate.

Obiectele și însemnele pe care le prezentăm sunt grupate, pe meșteșuguri și branșe înrudite, după importanța ce au avut-o în viața economică a orașului începând cu secolul al XV-lea și până târziu în secolele XIX—XX.

I. Meșteșuguri de prelucrare a pieilor și blănurilor

II. Meșteșuguri de prelucrare a textilelor

III. Meșteșuguri de prelucrare a lemnului

IV. Meșteșuguri de prelucrare a metalelor

V. Meșteșuguri de prelucrare a lutului și pietrei

VI. Meșteșuguri alimentare

VII. Meșteșuguri diverse

I. Între breslele ce prelucrau piei și blănuri în Bistrița ne vom ocupa de tăbăcărit-pielărit, blănărit și cizmărit, acestea fiind cele mai dezvoltate branșe ale meșteșugului nu numai în Bistrița dar și

¹ H. Wittstok, *Programm des evangelischen Obergymnasiums zu Bistritz*, 1863/1864, Sibiu, 1864, p. 1—44; idem, *Archiv des Vereins*, N. F., IV, fasc. III, p. 1—102; idem, *Magazin für Geschichte, Literatur und Landeskultur*, (Traschenschfels), I, 1861, p. 97—102; G.D. Teutsch, *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, IV, 1860, p. 255—294; E. Csallner, *Denkwürdigkeiten aus dem Nösnergau*, Bistrița, 1941; O. Kisch, *Die wichtigsten Ereignisse aus der Geschichte vom Bistritz und des Nösnergau's*, vol. I, Bistrița, 1926; S. Goldenberg, *Studia*, 1960, fasc. 1, p. 59—79; M. Dan, S. Goldenberg, *Studia*, 1964, fasc. 2, p. 22—83;

Pentru orașele Cluj, Sighișoara, Sibiu și Brașov au fost publicate: obiecte și însemne de breaslă, M. Bunta, *ActaMN* 4, 1967, p. 199—214; D. Năgler, *ActaMN* 4, 1967, p. 187—197; idem, *StComSibiu*, 13, 1967, p. 213—220; M. Nistor, *Cumidava* 4, 1970, p. 103—163; St. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Ed. Acad., București, 1954; S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*, Ed. Acad., București, 1958.

² Gündisch, *ActaMN* 14, 1977, p. 333 — idem, *StComSibiu*, 13, 1967, p. 213—220; M.

³ *Transilvania, Beiblatt zum Siebenbürger Boten*, 84, 24 octombrie, Sibiu, 1845, p. 358.

în Transilvania secolului al XVI-lea, păstrându-și importanța și în secolele următoare.

Pielăritul și blănăritul s-au dezvoltat la Bistrița datorită bogăției în materie primă a zonei și comerțului cu vite și piei crude aduse din Moldova⁴. Dovezi ale faptului că breslele tăbăcarilor, blănarilor și cizmarilor erau cele mai numeroase și puternice din oraș sunt menționarea deținerii în grijă și apărare a turnurilor porților Lemnelor, Spitalului, respectiv Ungară⁵ și substanțiala contribuție în bani ce au dat-o aceste bresle în cadrul imensei sume de 32.000 florini ce a plătit-o orașul Bistrița generalului asediator Basta⁶. După perioada de intensă dezvoltare din secolele XV—XVI, în secolul al XVII-lea breslele din ramura pielăritului înregistrează o scădere considerabilă datorită ciumei ce a urmat asediului, în timpul căreia din cei 199 meșteri — tăbăcari, blănari, cizmari — rămân doar 45⁷. Încă din acest secol se va face simțită concurența meșteșugurilor similare moldovene care s-au dezvoltat în cursul secolului al XVI-lea și pentru care, începând cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea se vor cumpara de pe piața transilvăneană mari cantități de piei crude sau neprelucrate⁸.

Emblema specifică tăbăcăritului — pielăritului — două răzuitoare încrucișate deasupra unui ciubăr de argăsit — nu a cunoscut schimbări în reprezentare⁹ așa după cum nici tehnica de lucru nu s-a modificat în decursul secolelor. Pe băncile breslei din bis. ev. datate 1772 aceste unelte apar alături de un tipar pentru imprimarea pielii, ceea ce arată că tăbăcarii,

după operația de tăbăcire propriu-zisă executau și pe aceea de vopsire și imprimare cu diferite motive decorative. Se știe că în secolul al XV-lea aceste două operații erau efectuate de două branșe distincte ale meșteșugului — tăbăcarii și pielării¹⁰.

În emblema de pe un alt însemn al breslei — steagul din 1852 — alături de uneltele mai sus-menționate, apare reprezentat și un produs al breslei cizmarilor¹¹. Faptul s-ar putea datora fie obținerii de către tăbăcari a dreptului de a produce un anumit gen de încălțăminte, fie cuprinderii în cadrul breslei lor a branșei cizmarilor de rând¹².

Spre sfârșitul secolului al XVII-lea din meșteșugul tăbăcăritului se desprinde, alăturându-se breslei cizmarilor¹³, branșa celor ce prelucrau talpa și pielea moale pentru carămbii cizmelor (Juchtenleder). Emblema acesteia se găsește pe băncile din bis. ev. pe care le putem data spre sfârșitul secolului al XVII-lea; tălpile cu ținte apar însoțite de patru unelte de tăiat, netezit, croit și împuns pielea¹⁴. Branșa își continuă existența și în secolele XVIII—XIX, reprezentările de pe noile bănci confecționate în 1796 și de pe o farfurie de cositor din 1824 confirmă acest fapt.

Blănării au ca emblema o blană redată mai mult sau mai puțin veridic în reprezentările pictate pe băncile breslei din 1739, pe steagul din 1852 sau sculptate pe băncile din 1815. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, breasla blănarilor din Bistrița este încă numeroasă, alături de organizarea meșterilor existind și aceea a calfelor.

¹⁰ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 112.

⁴ E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, XV/I, București, 1911, *passim* (se va cita în continuare, Hurmuzaki).

⁵ E. Csallner, *op. cit.*, p. 26.

⁶ Fr. Pap, *FI* 2, p. 109—114; se știe că în martie 1692 Basta pleca spre Gherla ducând cu sine jumătate din suma amintită. Din totalul de 1899 fl. adunați de la 12 bresle, 1244 fl. i-au dat numai breslele din ramura pielăriei: blănari, cizmari, tăbăcari, șelari și mănșari (O. Kissch, *op. cit.*, 129).

⁷ O. Kisch, *op. cit.*, p. 133.

⁸ Șt. Olteanu, C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, Ed. Acad., București, 1969, p. 81—83, 113—114.

⁹ A. Eichhorn, *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 12, 1969, 2, p. 78, fig. 55—57; D. Năgler, *ActaMN* 4, 1967, p. 195, fig. 9; M. Bunta, *ActaMN* 3, 1966, p. 224—225.

¹¹ În secolul al XV-lea este cunoscut fenomenul invers, de încălcare a domeniului de activitate al tăbăcarilor de către cizmari, generând numeroase și îndelungate procese între aceștia (Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 114).

¹² Meșteri ce produceau cizme numai pentru populația sătească și pentru cea de la marginea orașelor (*Ibidem*, p. 128).

¹³ Pentru a înlătura concurența branșelor similare apărute în aceeași perioadă în Moldova și ale căror produse — teletine și talpă pentru încălțăminte — constituiau în 1650 obiectul unei părți a exportului în Transilvania (Șt. Olteanu, C. Șerban, *op. cit.*, p. 177).

¹⁴ Pe tabla breslei cizmarilor din Sighișoara din anul 1691 apare o reprezentare aproape identică celei de pe băncile branșei bistrițene din secolul al XVII-lea (M. Bunta, V. Iosub, *ActaMN* 4, 1967, pl. III/3—4).

Convocatorul frăției cailor de blănari, a cărui ultimă filă poartă anul 1892 și cuprinde numele a 14 viitori meșteri, este nu numai un argument al îndelungatei întrebuințări a însemnelor de breaslă¹⁵ ci și al ponderii pe care acest meșteșug o mai avea în ansamblul economiei orașului. Obiectul este executat din lemn moale; are formă dreptunghiulară cu mâner simplu pentru apucat și atârnat. Pe ambele lui fețe se păstrează resturi din vechile liste cu meșteri convocați la adunări ale breslei. Muzeul Bistrița, inv. 12873. Dimensiuni: L = 47,7 cm; l = 10 cm; G = 1 cm.

Încă din secolul al XVI-lea, breasla cizmarilor funcționează cu două branșe: a meșterilor care confecționează încălțăminte din piele neagră și a celor ce prelucrău pielea roșie sau maron¹⁶. Tradiția acestor două branșe se păstrează chiar și în secolul al XIX-lea; în anul 1852 toate breslele active la acea dată în Bistrița își reînnoiesc steagurile¹⁷. Breasla cizmarilor apare reprezentată prin două steaguri: unul cu o cizmă galbenă¹⁸ și două unelte de tăiat și netezit pielea și altul cu o cizmă și un pantof de culoare neagră.

Breasla cizmarilor a avut două sigilii. Primul — confecționat la începutul secolului al XVI-lea, dacă nu chiar în ultimii ani ai celui anterior — are reprezentată în amprentă unul dintre cele mai vechi modele de cizmă fără toc și cusătură laterală¹⁹. Acest sigiliu a fost folosit până în secolul al XIX-lea, apărând pe un document al breslei din anul 1826²⁰. În anul 1835 breasla își confecționează un nou sigiliu, așa cum se poate observa pe un document din anul 1850 unde i se păstrează amprenta în ceară. Tot cizmarilor le-au aparținut și băncile din bis. ev. datate 1810, an în care staroste al breslei era Friedrich Bartenstein și lada confecționa-

tă în anul 1821 la comanda aceleiași meșter.

Lada este lucrată din lemn de nuc. Pe capacul lăzii se află cutia mică. Cele două încuietori au șild-urile decupate din tablă de alamă în formă de cizme. Chiar și minerele lăzii sunt câte două cizme îmbucate. Pe fața lăzii sunt redată în intarsie o cizmă, un pantof și anul 1821. Pe capacul mare, în interior sunt înscrise cei doi meșteri staroști: FRID: (rich) BARTENSTEIN și SAM(uel) MIHS. Lada este lucrată în stil clasicist. Se află în proprietatea fam. Zikeli Ernest, descendent al ultimului staroste al breslei cizmarilor — Zikeli Friederich — care, ca membru al întovăririi meșterilor cizmari, va folosi lada până în anul 1912. Dimensiuni: L = 74 cm; l = 43 cm; f = 48 cm.

Activitatea breslelor tăbăcarilor și blănarilor a fost permanent concurată de producția atelierelor casnice țărănești, și mai ales, ca cea a „fabricilor” de argăseală și pielărie a căror prezență se face tot mai mult simțită începând din prima jumătate a secolului al XVIII-lea²¹.

II. Între meșteșugarii care prelucrau materiile textile se remarcă îndeosebi țesătorii de lână, croitorii, funarii și pălărierii.

Breasla țesătorilor-postăvari din Bistrița a fost una dintre cele mai puternice și mai de timpuriu constituite în oraș: pe la 1360—1361 îi găsim disputându-și unele drepturi cu măcelarii²² iar la 1465 aveau în pază un turn al orașului²³. În cadrul ei se cuprind și țesătorii de mătase (Zeydel) și horbotarii (Wolslaer), meșteri înscrși în registrul de socoteli al orașului pe anii 1461—1462²⁴. Postăvarii bistrițeni au fost, alături de cei din Sibiu și Brașov, principalii producători de stofe destinate consumatorilor interni din rândul păturilor mijlocii și sărace ale populației,

¹⁵ *ibidem*, p. 203.

¹⁶ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 122.

¹⁷ E. Csallner, *op. cit.*, p. 122.

¹⁸ În Moldova secolului al XVIII-lea cizmarii produceau ciubote în trei sortimente: roșii de saftian, negre și conduri cu cocarde și terlici și galbene femeiești (Șt. Olteanu, C. Șerban, *op. cit.*, p. 430).

¹⁹ Pentru comparație, vezi reprezentările din câmpul unor sigilii datate, mai târziu: A. Eichhorn, *op. cit.*, fig. 50—54; M. Bunta, *ActaMN*, 3, 1966, fig. 16—18).

²⁰ A. Eichhorn, *op. cit.*, p. 73.

²¹ Conform statisticilor din anii 1839 și 1847 în Transilvania acelei perioade funcționau 7 „fabrici” de argăseală și 4 „fabrici” de pielărie dintre care una era lângă Năsăud (Șt. Imreh, *Despre începuturile industriei capitaliste din Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Ed. Acad., București, 1955, p. 12—13, 18).

²² Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 83.

²³ *supra* nota 5.

²⁴ K. Gündisch, *ActaMN* 14, 1977, p. 338—347.

nevoilor armatei²⁵ sau exportului în Moldova²⁶.

Țesăturile executate de populația rurală transilvăneană au constituit un concurent serios pentru produsele postăvarilor breslași²⁷. În statutele uniunii breslelor de țesători din Transilvania din a II-a jumătate a secolului al XVI-lea se reflectă această situație: țesătorilor nebreslași le era permisă vânzarea pe piața orașelor a unei cantități extrem de reduse de țesături în valoare totală de 1—3 dinari²⁸. Concurentul cel mai puternic, însă, manufactura, își va face apariția pe la jumătatea secolului al XVIII-lea când piața Transilvaniei era saturată cu postavuri importate din părțile vestice ale Imperiului austriac²⁹. Tot în această perioadă apar și primele „fabrici” de tors bumbacul și lâna, de basmale, de pături, de păsle etc.³⁰ în diferite părți ale Transilvaniei, grăbind procesul de decădere a breslelor de țesători.

Emblema tradițională a breslei postăvarilor — suveicile și un ghem — apare pe băncile din bis, ev. confecționate în anul 1781 și pe steagul din 1852.

De la breasla croitorilor bistrițeni s-au păstrat patru dintre însemnele de breaslă: sigiliu, tablă de chemare, ladă și steag.

a) *Tipar de sigiliu* — în formă de tambur cilindric cu diametrul de 28 mm. Amprenta are diametrul de 26 mm. Legenda este scrisă în limba germană, cu majuscule, între un cerc exterior dublu și un cerc interior de perle. Cuvintele sunt despărțite prin puncte SCHNEIDER-CHEN³¹. FON. NESEN. În câmpul sigilar,

²⁵ Hurmuzachi, XV/I, p. 745, 746, 747, 758.

²⁶ *Ibidem*, XV/I, p. 609—610, 617.

²⁷ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 146—147.

²⁸ Diferența între prețurile produselor agricole vândute de țărani și prețurile produselor meșteșugărești (mai ales unelte agricole) cumpărate de aceștia era mare (E. Csallner, *op. cit.*, p. 40; S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*, ed. Acad., București, 1958, p. 326, (Goldenberg, *Clujul* în continuare).

²⁹ Politică vamală austriacă (taxe de import foarte scăzute — 25 creițari — față de cele de export deosebit de mari — 8 fl. 20 creițari — la produsele textile) va lăsa nu numai în sistemul de producție breslaș ci și inițiativele locale, transilvănene de dezvoltare a industriei. Șt. Imreh, *op. cit.*, p. 10, 14).

³⁰ *Ibidem*, p. 13.

³¹ Cuvântul nu este gravat greșit dacă luăm în considerare știrea că în urma ciumei din 1602—1603 din cei 65 croitori activi la acea dată

pe un scut polilobat, cu marginile tăiate și terminat în acolodă, o foarfecă deschisă. Discul sigilar are 3 mm grosime. La marginea superioară a tamburului, între două linii simple, sunt trecute inițialele celor doi staroști ai breslei și anul: H : G : S und H : G : F. 1606.

Sigiliul a fost folosit tot timpul existenței breslei și chiar după anul 1900, în cadrul asociației meseriașilor. Muzeul Bistrița, inv. 1353.

b) *Tablă de chemare* a breslei executată din lemn moale, în formă de cartuș baroc, vopsită în verde închis cu volutele marginale și literele galben-aurii. Inscripția: SCHNEIDER ZUNFT TAFEL ANO 1803. Alte reprezentări sau ornamente lipsesc. Muzeul Bistriței, inv. 1812. Dimensiuni: L = 18,5 cm; l = 15 cm; G = 1,7 cm.

c) *Ladă de breaslă* din lemn de esență tare, culoare naturală, lucrată în stil clasicist cu unele reminescente baroce în profiluri. Pe capacul lăzii se află cutia mică. Pe partea din față a lăzii sunt înscrise anul 1807 și emblema breslei — o foarfecă. Ladă a fost utilizată, ca și sigiliul, și de către asociația meșterilor croitori³² (Schneider Genossenschaft, 1913). Muzeul Bistrița, inv. 1352. Dimensiuni: L = 71,5 cm; l = 45 cm; i = 38 cm.

În ladă breslei croitorilor s-au păstrat și două volume ale registrului de socoteli al breslei pe anii 1801—1853 și 1854—1931, din studierea cărora am desprins câteva date referitoare la schimbările petrecute în organizarea internă a breslei, devenită asociație a meseriașilor³³. Există

în oraș rămân în viață doar 17 (Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 163). Greșeală poate fi doar în cazul în care meșterul aurar care a gravat sigiliul a scris în loc de SCENSIDER, CHEH (Goldenberg, *Clujul*, p. 188) cuvântul SCHNEIDER-CHEN fără punctul de despărțire între cuvinte și cu litera N în loc de S final. În acest caz traducerea legendei ar fi: Croitorășii din Bistrița.

³² În vol. II al registrului de socoteli al uniunii croitorilor din Bistrița pe anii 1854—1931 (Muzeul Bistrița, inv. 12.483), între cheltuielile pe anul 1914 figurează și suma de 2 coroane 20 belleri pentru repararea lăzii (Reparatur der Zunft Lade).

³³ După publicarea decretului imperial de desființare a breslelor (1872) aceste unități economice ale meșteșugarilor, intrate în fază de declin cu aproape un secol în urmă, vor continua să existe sub alte denumiri decât cea de breas-

chiar și un statut al „breslei“ din anul 1922.

De la breasla funarilor bistrițeni, puternică și mult solicitată în cursul secolelor XVI—XVII³⁴ pentru produsele sale — frînghii felurite, funii „de tras tunurile“, cingători (Gurten)³⁵ pentru oaste — cunoaștem emblema — o roată pentru răsucit funii — de pe băncile breslei datate 1784, aceeași ca și pe sigiliul din 1755³⁶ și pe steagul din 1852. Acul cu ață înfipt în postamentul rotii de răsucit dovedește că un alt produs al funarilor, până la apariția „fabricilor“ de tors inul și cănepa³⁷, era și ața de cusut.

În anul 1537 se constituie în breaslă și pălărierii bistrițeni³⁸. Obiecte sau embleme ale breslei lipsesc până la anul 1700. Cea mai veche emblemă reprezintă un tricorn, piesă vestimentară ce s-a purtat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea la costume stil Ludovic XV (Rococo)³⁹. Banca pe care se află pictată această pălărie a suferit reparații în cursul secolului al XVIII-lea, astfel că din ea nu se mai păstrează decât o parte cuprinzând cifrele 17...(?). Prin analogie cu emblema de pe capacul unei lăzi de breaslă din Muzeul județean Brașov⁴⁰, putem data această bancă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Alte bănci ale pălărierilor, datate 1819, ilustrează moda imediat următoare celei a tricornului: bicornul

lă. Astfel, breasla croitorilor din Bistrița se va numi începând cu anul 1873 Gewerbesbund (confederație, uniune a meseriasilor). Această uniune va întretine între 1875—1900 (cu 10 fl. anual) și între 1900—1931 (cu 20 coroane anual) o școală de meserii (Gewerbeschule). În afară de acest fond al școlii de meserii, din datele culese din cel de al II-lea volum al registrului de socoteli al uniunii croitorilor pe anii 1854—1931, putem cunoaște și alte destinații date sumelor încasate din producția realizată. Predomină fondurile neceare exercitării funcției sociale a uniunii: fondul de înmormântare (Leichenwagenfond), fondul de distracții (Vergnügungsfond für Schmaus, Gartenfest etc.), fondul de ajutorare (Unterstützung eines zugereisten armen Schneider).

³⁴ Hurmuzaki, XV/I, p. 602, 622, 623, 743, 765; XV/II, p. 800, 1245.

³⁵ E. Csallner, *op. cit.*, p. 47.

³⁶ K. Eichhorn, *op. cit.*, fig. 44.

³⁷ St. Imreh, *op. cit.*, p. 14—18.

³⁸ St. Pascu, *op. cit.*, p. 219.

³⁹ A. Nanu, *Artă, Stil, Costum*, Ed. Meridiane, București, 1976, p. 141—142.

⁴⁰ M. Nistor, *Cumidava 4*, 1970, fig. 16.

și un precursor al „cilindrului“⁴¹, pălăria cu calotă rotunjită. După revoluția de la 1848 pălăria este un „țilindru“, modă ilustrată prin emblema de pe steagul breslei pălărierilor din 1852.

Producția pălărierilor breslei va avea de suferit, după anul 1839⁴², de pe urma concurenței exercitate de „fabricile“ de pălării înființate în Transilvania.

III. A treia categorie de meșteșuguri puternic dezvoltate în Bistrița datorită abundenței în materie primă este lemnăritul cu brânsele sale: *dogărit-butnărit, rotărit-căruțărit* și *țimplărit-dulgherit*. Toate aceste bresle, de timpuriu înființate în Bistrița, sunt amintite ca având câte un turn în pază pe la 1465⁴³. O dovadă a diversității brânelor lemnăritului stă și registrul de socoteli al orașului pe anii 1461—1462 în care atrage imediat atenția mulțimea numelor de Pynder (dogar), Wagner (căruțar), Dresler (strungar în lemn) și Tyschler (măsar, țimplar), ale meșterilor contribuabili⁴⁴.

Dintre meșteșugurile în lemn cea mai solicitată este breasla rotarilor⁴⁵. Însemnul meșteșugului — o roată de căruță — îl găsim reprezentat în emblema de meșter, cioplit în calcar, din anul 1622⁴⁶ și pe băncile din bis. ev. datate 1764 și 1807. Breslei rotarilor i-a aparținut și lada confecționată în stil clasicist, din lemn de esență tare, vopsită maron. Pe capacul lăzii se află cutia mică, iar pe fața ei sunt sculptate două roți și anul 1804. Ornamentul șild-ului încuietorii lăzii păstrează influența stilului rococo⁴⁷. Muzeul Bistrița, inv. 1151. Dimensiuni: L = 54,5 cm; l = 33 cm; i = 30 cm.

În emblema de pe băncile datate 1774, alături de însemnul rotarilor apare și o ploscă — un semn al meșterilor strungari în lemn — dovadă că această bransă făcea parte din breasla rotarilor. Emblema

⁴¹ A. Nanu, *op. cit.*, p. 153—155, 165.

⁴² St. Imreh, *op. cit.*, p. 12, 17.

⁴³ supra nota 5.

⁴⁴ supra nota 24.

⁴⁵ Hurmuzaki, XV/I, p. 489, 526, 569, 617, 744, 760, 763, 767; supra nota 35.

⁴⁶ Emblema se găsea încadrată în zidul unei vechi case de pe str. Teilor, nr. 11. În prezent se află în colecțiile Muzeului Bistrița, inv. 12. 485. Dimensiuni: L = 36,5 cm; l = 29 cm; G = 10,5 cm.

⁴⁷ M. Nistor, *Cumidava 4*, 1970, fig. 26.

pictată pe steagul lucrărilor în lemn (1852) conține o roată lucrată la strung — roată de mașină de tors — și unelte specifice lemnașilor. Altă reprezentare, compusă dintr-o roată plină și una cu patru spițe dispuse în cruce⁴⁸, se află pe băncile din anul 1735 dar consider că aparține breslei morarilor.

Pentru breasla butnarilor și dogarilor este cunoscută reprezentarea tradițională compusă dintr-un butoi însoțit de unelte specifice meșteșugului: compas, cuțit, ciocan de lemn, așa cum se poate vedea în emblemele de pe băncile breslei din anii 1758, 1774 și 1797, pe o farfurie de cositor din anul 1840 ce a aparținut breslei și pe steagul confecționat în 1852. Un alt gen de reprezentare aparține branșei dogarilor și îl întâlnim într-o emblemă de meșter cioplită în calcar și pe băncile breslei din 1736. Emblema de meșter reprezintă două personaje costumate specific sfârșitului de secol XVI: ciorapi-pantaloni, vestă cu „piept de gînsac” de sub care apare o cămașă cu mânecile scurte, și gulerul plisat dar neapretat. În cap unul poartă o pălărie cu boruri mici și moi, iar celălalt o beretă. În picioare au cizme scurte pînă la glezne, despicate în față, cu vîrfuri ascuțite. Îmbrăcămintea pare a fi adaptată unor cerințe practice cotidiene: gurile se purtau foarte apretate, iar „burta de gînsac” era mult accentuată (de obicei, cămășile aveau mânecile lungi, gurile se purtau foarte apretate, iar „burta de gînsac” era mult accentuată prin vătuire⁴⁹). Personajele susțin un butoi? (recipient) de formă tronconică, cu baza foarte îngustă pe care se pot observa patru rînduri de cercuri. Un obiect identic se află pictat pe băncile datele 1736. Deasupra acestui recipient este cioplit un cuțit de dogar cu un minier vertical și unul orizontal așa cum se află reprezentat și pe steagul breslei dogarilor din 1852, deasupra unui ciubăr tronconic. Pe lama uneltei este înscris numele meșterului comanditar: IORG HENRICH. Este singurul caz în care întâlnim o astfel de unealtă, restul reprezentărilor cunoscute

conținând cuțitoaie cu ambele mînere dispuse vertical față de lamă⁵⁰. Muzeul Bistrița, inv. 12.877. Dimensiuni: i = 75 cm; l = 73 cm; G = 19 cm.

Breasla tîmplărilor sau măsarilor era și în Bistrița, ca și în alte orașe ale Transilvaniei, o breaslă puțin numeroasă⁵¹. Din cadrul ei făceau parte și dulgherii de șindrile (Schynleryn)⁵².

Semnele meseriei — rindea, fierăstrău, daltă, sfredel, vinclu și topoare — sunt reprezentate pe tabla de chemare a breslei, databilă în secolul al XVII-lea, păstrată în Muzeul Brukenthal din Sibiu⁵³ și pe băncile din anii 1781⁵⁴, 1797 și 1808.

IV. Prelucrarea metalelor a cunoscut o dezvoltare deosebită la Bistrița.

Fierarii bistrițeni erau constituiți în breaslă din secolul al XV-lea când sunt amintiți ca apărători ai unui turn din incinta de ziduri a orașului⁵⁵. Încă din această perioadă sunt cunoscute numeroase categorii de meșteri ce prelucrau metalele și care, cu timpul, se vor constitui în bresle și branșe separate: Smyd (fierar), Messersmid (cuțitar), Nagelsmid (turnător de cuie), Glockengisser (turnător de clopote), Phansmid (căldărar), Goltsmid (aurar)⁵⁶.

Ca urmare a dezvoltării tehnicii de luptă determinată de apariția armelor de foc, documentele din secolul al XVI-lea atestă numeroase cereri adresate Bistriței în care

⁴⁸ Goldenberg, *Clujul*, p. 120, fig. 20; M. Nistor, *Cumidava* 4, 1970, fig. 23; M. Bunta, *ActaMN* 4, 1967, p. 213, fig. 11; A. Eichhorn, *op. cit.*, fig. 23.

⁵¹ St. Pascu, *op. cit.*, p. 187: breasla tîmplărilor nu apăra singură un turn ci împreună cu breasla aurarilor (supra nota 5).

⁵² supra nota 5.

⁵³ Tabla tîmplărilor bistrițeni se termină la partea superioară în cap de struț cu potcoavă în cioc (element al stemei orașului) și nu în cap de grifon (D. Năgler, *ActaMN* 4, 1967, p. 194). Același obiect este publicat drept tabla breslei pielărilor, chiar dacă pe aceasta se disting bine unelte de tîmplar (C. Göllner, *Siebenbürgische Städte im Mittelalter*, Ed. Științifică, București, 1971, pl.); Iuliana Fabritius-Dancu, *Plimbare prin Sibiu vechi*, Sibiu, 1983, cap. 47, însemnul breslei dulgherilor, Muzeul Brukenthal.

⁵⁴ Lanțul pentru dulgherie se află reprezentat pe cea mai veche tablă de breaslă din Transilvania — cea a dulgherilor sibieni — din 1450 (D. Năgler, *ActaMN* 4, 1967, p. 190, fig. 1).

⁵⁵ supra nota 5.

⁵⁶ supra nota 24.

⁴⁹ Cea mai apropiată analogie pentru acest tip de roată se află pe tabla de chemare a morarilor din Sighișoara datată 1648 (M. Bunta, V. Iosub, *ActaMN* 4, 1967, pl. IV/1).

⁵⁰ A. Nanu, *op. cit.*, p. 94.

se solicită puști⁵⁷, plumbi și ghiulele de diferite calibre⁵⁸ și, mai ales, praful de pușcă produs, în cantități considerabile și în multe sortimente⁵⁹, de moara de pulbere a orașului.

În primii ani ai secolului al XVI-lea s-au constituit în breaslă separată și lăcătușii din Bistrița⁶⁰. Aceștia vor lucra pe lângă piese de feronerie și platoșe, zale și lănci⁶¹, tot ei repară și armele de foc⁶².

Emblema fierarilor conține reprezentări ale produselor acestora așa cum se poate vedea pe băncile breslei din anul 1747, mai târziu, în anii 1792 și 1824, alături de fierari apar în reprezentări, pe bănci sau în firme, și potcovarii.

O firmă-insemn din alamă s-a păstrat de la un meșter lăcătuș bistrițean activ în perioada 1860—1890. Muzeul Bistrița, inv. 7487. Dimensiuni: L = 60 cm, l = 21 cm, G = 2,5 cm.

Breasla aurarilor din Bistrița⁶³ are ca emblemă unul dintre cele mai caracteristice produce ale meșteșugului — potirul⁶⁴.

⁵⁷ N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, partea I, București, 1899, p. XI.

⁵⁸ „globuios ferreos” mici și mijlocii, pentru puști archebuze (pixidibus barbatis), pentru bombarde din cele mari etc. (*Hurmuzaki*, XV/I, p. 517—518, 763; XV/II, p. 1112, 1242, 1244).

⁵⁹ Praf de tun pentru puști muschete, pentru puști „subțiri”, pentru „o pușcă grea purtăreață”, praf de aprins, „praf mărunț de pușcă”, iarbă etc. (*Hurmuzaki*, XV/I, p. 586, 763, 767, 769; XV/II, p. 1112, 1233—1234, 1237, 1242, 1245, 1248).

⁶⁰ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 169; E. Csallner, *op. cit.*, p. 31.

⁶¹ În anul 1673, Petru Ștefan domnul Moldovei cere bistrițenilor 2000 sulii ușoare, pentru cavalerie, sau, mai bine, din Bistrița să fie trimiși în Moldova „vre-o șase-septe maeștri de sulii” (N. Iorga, *op. cit.*, p. CIII—CIV).

⁶² În anul 1653 sunt trimise din Suceava la Bistrița „șese puști de oțel, și la acestea să lucreze zi și noapte, să le gătească de vreme” (*Hurmuzaki*, XV/II, p. 1240).

⁶³ Opere valoroase ale aurarilor bistrițeni sunt cunoscute încă din secolul al XIV-lea (Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 73); pe la 1465 aurarii sunt constituiți în breaslă și la Bistrița, figurând ca apărători ai unui turn, împreună cu tâmplarii (supra nota 5).

⁶⁴ Potirul din argintăria de cult (obiect dintre cele mai solicitate în cursul secolelor XIV—XVIII) și pocalul (din argintăria laică a secolelor XVI—XVII) figurau, alături de sigiliu și inelul cu piatră, între lucrările ce trebuiau executate de calfă în cadrul examenului de obținere a titlului de meșter (V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările române*, vol. I, Ed. Acad., București, 1959, p. 866); C. Nicolescu,

Îl întâlnim gravat în câmpul sigiliului breslei, databil în prima jumătate a secolului al XVI-lea⁶⁵ și pe ancadramentul unei ferestre a Casei argintarului⁶⁶. Pe băncile breslei aflate în bis. ev. sunt sculptate reprezentări ale altor produse de orfevrărie care, prin tipul lor, ajută la datarea respectivului mobilier în apropierea mijlocului secolului al XVII-lea⁶⁷.

Emblema unui meșter metalurg (fierar sau aurar) este cloplită pe ancadramentul unei uși interioare de la imobilul din str. N. Titulescu 9. În acest caz, stilul arhitectonic este cel care vorbește despre perioada în care a fost activ respectivul meșter proprietar al casei⁶⁸.

Pe meșterii cuțitari, bransă desorinsă din meșteșugul fierăritului, îi întâlnim, la începutul secolului al XIX-lea (1805—1807) împreună cu producătorii de evantaie, tacâmuri, de teci și mânere de săbii cu frumoase inscripții în os sau metal, în cadrul breslei ceaprazarilor bistrițeni (Posamentierer Zunft).

Arta metalelor prețioase în România, Ed. Meridiane, București, 1973, p. 23; N. Bunta, *Apulum* 6, 1967, p. 355; Goldenberg, *Clujul*, p. 95—96).

⁶⁵ A. Eichhorn, *op. cit.*, p. 76.

⁶⁶ Prima reprezentare (pl. 12 b) redă un tip arhaic de potir ale cărui elemente aparțin repertoriului gotic — talpă circulară, picior tronconic, cupa foarte evazată — menținut în argintăria transilvăneană până târziu în plină perioadă a Renașterii; cealaltă reprezentare (pl. 12 c) cuprinde o îmbinare a formelor gotice — la nodul cu creștături oblice, răsucite în formă de funie — cu modelarea suportului cupei — cu bulbi forjați — în formele clasice ale Renașterii din secolul al XVI-lea (V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 176—177, 452; C. Nicolescu, *op. cit.*, p. 29, fig. 30).

⁶⁷ Tipul de pahar cu picior (Sockelbencher) este caracteristic ca formă atelierelor din Transilvania în perioada Renașterii târzii (prima jumătate a secolului al XVII-lea); pocalul cu capac ar putea reda unul din modelele cu cupa sferoidală din ou de struț, nucă de cocos sau fruct de ananas, ce s-au lucrat și în atelierelor din Transilvania secolului al XVII-lea (C. Nicolescu, *op. cit.*, p. 22, fig. 21—22, p. 51, cat. 15—18; M. Bunta, *ActaMN* 13, 1976, p. 336, 342, 345—346, pl. VI, XII/2, XIV, XVI; idem *ActaMN* 14, 1977, p. 363—364, pl. VIII, fig. 1).

⁶⁸ Ancadrament dreptunghiular, cu baghete drepte și curbe încrucișate, specific formelor goticului târziu din ultimul sfert al secolului al XV-lea (V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 618, fig. 568; M. Voitec-Dordea, *Reflexe gotice în arhitectura Moldovei*, p. 83 și 70, fig. 52).

Breslele cositorarilor pare să-i fi aparținut lada de breaslă, lucrată din lemn de esență tare, în culoare naturală, datată 1800. La profiluri și în ornamentele șildului și colțarilor lăzii persistă influențele stilului baroc. În interiorul capacului este inscripția: HER: ⁶⁹ CAROLUS THEILGE: (sellen) FATER HER: DA: (niel) ANNO 1800 CAROLI BRESLER ALT: (er) GESEL HER: MICH: (ael) ALST BEISCER ⁷⁰ SA: (muel) STOR CINCERER ⁷¹ BEI: (sitzer) MICH: (ael) HILF: (sarbeiter) CINCERER. În traducere: Prea cinstit (venerabil) Carolus Theil tatăl breslei Daniel Caroli tatăl calfelor Michael Alst asesor Samuel Stor cositorar asesor Michael ajutor (locțiitor) de cositorar. Muzeul Bistrița, inv. 1810. Dimensiuni: L = 74 cm, l = 39 cm, I = 35 cm.

V. În cadrul meșteșugului de prelucrare a lutului și pietrei se cuprind olăritul și pietrăritul-zidăritul.

Olarii bistrițeni s-au constituit în breaslă în ultimii ani ai secolului al XV-lea sau în primii ani ai secolului următor; în 1530 intrau în uniunea interurbană a breslelor de olari din Transilvania ⁷². Dovadă a înființării timpurii a breslei este și sigiliul olarilor care are reprezentată, în câmpul unui scut polilobat cu baza rotundă, o cană cu toartă și gura trilobată (Mündelgefäss) ⁷³, tip ceramic specific secolelor XIV—XV ⁷⁴.

Breasla olarilor bistrițeni, cuprinzând și pe meșterii de cărămizi și țigle, a folosit ca materie primă lutul din Dealul Cărami-

zilor ⁷⁵ denumit până în zilele noastre Schieferberg (Dealul de ardez) ⁷⁶. În cursul secolelor XVI—XVII breasla — puțin numeroasă ⁷⁷, a fost deosebit solicitată, atât de principele Transilvaniei cât, mai ales, de domnii moldoveni pentru meșterii ei ⁷⁸.

Începând cu secolul al XVIII-lea importanța breslei va scădea treptat datorită concurenței de olarii români nebreslași din zonă ⁷⁹ și de produsele manufacturilor de ceramică, străine sau autohtone, comercializate tot mai mult în Transilvania ⁸⁰. Emblema olarilor se află pe băncile breslei databile în secolul al XVII-lea și pe steagul din 1852.

La fel ca și meșterii olari, pietrarii (Steyner), zidarii și meșterii „de copersiuri” bistrițeni au fost mult solicitați în Transilvania sau în Moldova pentru ridicarea diferitelor edificii laice sau de cult, pentru cioplirea de ancadramente de uși și ferestre; „sculpturile” făcute de olari erau montate în zid de constructorii bisericilor moldovenesti ⁸¹.

Meșterii locali breslași sau nebreslași, din mediul rural, au executat toate lucrările de pietrărie-zidărie curente ⁸², activitatea unor meșteri străini, cum a fost Petrus Lapidica da Lugano (1560—1563),

⁷⁵ În februarie 1602 Basta bombardează Bistrița, de pe Dealul Căramizilor — Zigelsberg (E. Csallner, *op. cit.*, p. 48).

⁷⁶ Fabrica de oale și sobe din Bistrița se înființează în anul 1926 pe locul unei mai vechi manufacturi de ceramică ce își ștampila produsele cu marca BISTRITZ (J. Bielz, *StCom Sibiu* 4, 1956, p. 11).

⁷⁷ Hurmuzaki, XV/I, p. 1073, 1095—1096, 1102, 1147.

⁷⁸ *ibidem*, XV/II, p. 961, 968, 1085, 1086, 1090—1091, 1092, 1103, 1104, 1110, 1112, 1164.

⁷⁹ Mai ales pe teritoriul regimentelor de graniță (Năsăud, Hațeg) olăritul românesc se manifestă intens în secolele XVIII—XIX (H. Hoffmann, *StCom Sibiu* 3, 1956, p. 7).

⁸⁰ Manufactura de ceramică fină din Batiz avca în anul 1844 un depozit pentru desfacerea produselor sale și în orașul Bistrița (M. Bunta, P. Gyulai, *Batiz*, Cluj, 1971, p. 199, 202).

⁸¹ Hurmuzaki, XV/I, p. 447—448, 465—466, 599—600, 669; XV/II, p. 968, 1053. „Sculpturile” sunt discuri sau romburi din ceramică colorată și smălțuită lucrate de meșteri olari, solicitați de multe ori de la Bistrița; acestea erau așezate în șiruri simple sau duble pe cornișă de sub streșină, ca un brâu policrom de jur împrejurul bisericii și fiind de un efect estetic deosebit.

⁸² Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 195; Gh. Arion, *Sculptura gotică din Transilvania*, Cluj, 1974, p. 94.

⁶⁹ Ligatura HER: a cuvântului *hocherhrbar* prea cinstit, prea onorabil, prestatat (germ.).
⁷⁰ Corect: BEISITZER. Grupul TZ din grafia germană, înlocuit cu litera C din grafia maghiară.

⁷¹ În loc de ZINNGIEBSER — cositor (germ.).

⁷² Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 191.

⁷³ A. Eichhorn, *op. cit.*, fig. 36; H. Hoffmann, *StCom Sibiu*, 3, 1956, p. 7.

⁷⁴ În cursul lucrărilor editare executate în Piața Centrală din Bistrița în anul 1964 s-au găsit trei câni cu toartă și gura trilobată (Muzeul Bistrița, inv. 3931, 3932, 3933) împreună cu doi piteni fragmentari (inv. 3935, 3936) de secolele XV—XVI (R. Popa, M. Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea, Baia Mare*, 1966, p. 22—24, fig. 15, b, d; E. Busuioc, *Ceramica de uz comun nesmălțuită din Moldova (secolul al XIV-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea)*, Ed. Acad., București, 1975, p. 73; L. Chițescu, *SCIV* 15, 1964, 3, p. 413, fig. 1, 415, fig. 2; M. D. Matei, *SCIV* 11, 1960, 1, p. 116—117).

fiind ocazionată doar de unele comenzi ale principelui transilvănean, ale magistratului orașelor sau ale clerului înalt. Concludent în acest sens este răspunsul dat, în 1648, de județele Bistriței unei solicitări venite din partea domnitorului Vasile Lupu al Moldovei: „...numai cât pe aici nu sunt zidari italieni care să se priceapă așa de bine la așezarea temelior și la zidiri. Totuși o să vă trimitem dintre aceia cari sunt în orașul nostru pe cari îi vom ști că sunt mai pricepători la lucru“⁸³. Însemnele zidarilor le întâlnim pe băncile datate 1796 — o mistrie, un vinclu, un ciocan pentru spart cărămizi și un fir cu plumb — ca și pe steagul breslei din 1852.

VI. La acest capitol vom consemna câteva embleme păstrate, pe clădiri, pe bănci sau pe steaguri, de la breasla măcelarilor, care la jumătatea sec. al XIX avea activi 34 meșteri.

Breasla măcelarilor, una dintre cele mai vechi și importante bresle din oraș⁸⁴, își va menține importanța de-a lungul secolelor datorită specificului meseriei. O parte însemnată a materiei prima necesară practicării meseriei era procurată în cursul secolelor XV—XVII din Moldova surilor sau postavurilor bistrițene⁸⁵.

Emblema breslei, compusă numai din unelte — securi și cuțite — sau din unelte și un cap de bovină, o găsim pe fațada unei case în stil baroc de pe str. N. Titulescu 8, pe băncile datate 1741 și 1833 și pe steagul breslei din 1852.

Pe locul imediat următor se află, ca importantă și numărul de membri, breasla morarilor cu 32 meșteri și care, în secolul al XIX-lea înglobează în rândurile ei și pe brutari, pe cei de produceau cornuri (Lurusbecker), pe turtari și pe cofetari.

O frumoasă emblemă a breslei morarilor se poate vedea pe băncile din 1735.

VII. La 1845, în cadrul meseriilor ce prelucrau produsele secundare rezultate în urma practicării măcelăritului sunt amintiți meșteri săpunari, 5 meșteri care produceau piepteni și perii și un meșter fierbător de clei de oase. Bistrița are pri-

ma săpunărie din Transilvania⁸⁶, iar în Cluj săpunul de calitate superioară era adus din Bistrița⁸⁷. Documentele a' stă numeroase cereri de săpun venite din Moldova; produs de lux în acele vremi, săpunul era solicitat alături de hârtie⁸⁸, terpenină, ceară de pecetluit verde sau roșie⁸⁹ etc. Până în secolul al XVII-lea când apar primele săpunării în Moldova⁹⁰, Bistrița va avea o bună piață de desfacere dincolo de munti. Apoi, treptat, în secolele XVIII—XIX, săpunarii breslași vor întâmpina o tot mai puternică concurență din partea stabilimentelor de săpun înființate în Transilvania.

În lapidariul muzeului se păstrează un fragment dintr-un ancadrament de ușă, cioplit în gresie, compus dintr-un litou încălecat de un fronton triunghiular cu o bogată profilatură, specific formelor barocului. Conform modei blazonelor fără titlu, utilizate frecvent și de bresle și meșteri în însemnele și emblemele meșteșugurilor, proprietarul își face cunoscute numele și meseria de săpunar într-o inscripție cu majuscule săpată sub blazonul datat 1608, susținut de doi putți înaripați: ENDERS VMMENT SEPMACHER 1632.

Alături de săpunari în aceeași breaslă activau și cerarii-lumânărari (Kerzmacher), prelucrând atât seul cât și ceara, locală sau adusă din Moldova⁹¹, produsele lor satisfăcând necesitățile populației sărace sau mai înstărite. La fel cu săpunarii, și lumânărarii breslași vor fi concurați de stabilimentele pentru albitul cerii și de „fabricile“ de lumânări înființate în cursul secolelor XVIII—XIX⁹².

Branșa pictorilor de mobilier, prosperă datorită numeroaselor comenzi, ornamenta în stil specific mobilierului interioarelor săsești (bănci, lăzi, dulapuri, colțare, cuiere, tăblii de pat) — își confecți-

⁸³ St. Pascu, *op. cit.*, p. 220.

⁸⁷ Goldenberg, *Clujul*, p. 161.

⁸⁸ Hurmuzaki, XV/II, p. 1014, 1016, 1179.

⁸⁹ *ibidem*, XV/II, p. 1233—1234.

⁹⁰ Meșteșugul săpunăriei se dezvoltă la orașe mai cu seamă după anul 1650 (St. Olteanu, C. Șerban, *op. cit.*, p. 199).

⁹¹ Hurmuzaki, XV/I, p. 609 (pentru anul 1564 este consemnat ultimul transport de ceară din Moldova în Transilvania). Breslele făclierilor înființate în cursul secolului al XVI-lea în Moldova prelucrau materia primă locală (St. Olteanu, C. Șerban, *op. cit.*, p. 236).

⁹² St. Imreh, *op. cit.*, p. 12—13, 18.

onează bănci în 1808 și 1813. Emblema lor, lucrată în intarsie din lemn de mai multe culori, reprezintă doi lei afrontați, rampanți, ce țin în labele din față o cutie cu culori și trei pensule.

Ceaprazaritul, meșteșug minor, apărut mai târziu⁹³, oferea pe piață produse folosite numai de anumite categorii sociale (orășeni, soldați) : șnururi diferite pentru împodobirea îmbrăcăminții sau mobilierului, ciucuri, evantaie, nasturi, mânere de tacâmuri etc., așa cum se poate vedea și din emblemele breslei.

În categoria obiectelor ce au aparținut breslelor din Bistrița se include și tabla vecinătății⁹⁴ Pieții Centrale (Marktplatz, Kirche Ring) datată 1837. Confecționată din lemn de esență tare, tabla are forma unei casete cu ușiță, interiorul ei servind la transportul diferitelor anunțuri de breaslă. Pe capacul casetei este sculptată imaginea bisericii evanghelice, clădire în jurul căreia se aflau grupate, în secolul al XVIII-lea, prăvălii ale negustorilor și unele ateliere neșteșugărești. (pl. XIX/1). Muzeul Bistrița, inv. 1814. Dimensiuni : L = 24,5 cm ; 1 = 15,8 cm ; G = 3 cm.

*

Meșteșugurile orășenești organizate în bresle cunosc în Transilvania o dezvoltare ascendentă începând încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, până către mijlocul secolului al XVII-lea, perioadă în care — prin diversitatea branșelor, prin produsele de bună calitate realizate —, care deserveau o întinsă arie geografică, prin tehnicile de lucru și prin meșterii solicitați în afară — acestea vor juca un rol progresist în dezvoltarea economică generală.

⁹³ Șt. Olteanu, C. Serban, *op. cit.*, p. 183 ; D. Năgler, *ActaMN* 4, 1967, p. 191 ; M. Bunta, V. Iosub, *ActaMN* 4, 1967, p. 211 ; A. Eichhorn, *op. cit.*, fig. 72.

⁹⁴ D. Năgler, *StComSibiu* 13, 1967, p. 215 ; M. Nistor, *Cumidava* 4, 1970, p. 123. Principiul vecinătăților exprimat simplu și profund într-un statut al unei astfel de organizații din apropierea Sibiului spune : „Dacă un vecin are de ridicat o greutate, care este prea mare pentru unul singur, orice ar fi — spre cinste spre dureri spre bucurie — are drept la ajutorul vecinătății” (Iuliana Fabritius-Dancu, *Plimbare prin Sibiul vechi*, Sibiu, 1983, cap. 40).

Exercitându-și principala lor funcție — cea economică — breslele au reușit să câștige monopolul pieței de desfacere, pe care vor încerca să-l mențină în concurență cu producția nebreslaşă în care se cuprind și atelierele casnice țărănești. Sistemul de producție breslaş, menținut secole la rând între granițele strâmte ale unor reglementări statutare ce controlau cantitativ materia primă și calitativ produsele, precum și nivelul tehnic, suspicios în fața încercărilor de înnoire, nu va rezista impactului cu manufactura și va intra, odată cu sfârșitul secolului al XVII-lea, într-un proces de decadere treptată.

Populația orașelor, în continuă creștere, va reclama o cantitate și diversitate tot mai mare de produse care vor putea fi asigurate de manufactură, la prețuri mai mici, și nu de atelierele breslelor.

Emblemele și însemnele cercetate ilustrează implicit particularități ale acestui fenomen general de decadere. Astfel, după secolul al XVII-lea nu ne-au mai rămas emblema ale aurarilor și olarilor ; ultimele embleme ale țesătorilor sunt datate 1781, ale funarilor — 1784, ale dulgherilor și dogarilor — 1797, ale tăbăcarilor — pielari în 1772, iar ale strungarilor în lemn — 1774. Aceasta presupune o scădere a importanței lor economice. Prin specificul produselor, alte meșteșuguri își vor menține însă importanța și locul de frunte în economia orașului în sec. XIX, chiar și la începutul secolului al XX-lea ; astfel, vor rămâne active breslele măcelarilor, blănarilor, pălărierilor, tâmplarilor, săpunarilor, cizmarilor și croitorilor, aceste două din urmă menținându-se sub forma uniunilor de meseriași chiar și după anul 1900.

Scăderea importanței economice a breslelor va atrage după sine diminuarea rolului lor în viața politică. Odată cu extinderea orașului, după 1800, în afara vechilor ziduri de incintă, va dispărea în totalitate funcția militară pe care acestea au îndeplinit-o în cursul secolelor XV—XVII.

În noile condiții breslele vor continua să-și păstreze, mai mult în virtutea tradiției, unele însemne (ladă, sigiliu, tablă, steag) și funcția socială, constând din acordarea de ajutoare meșterilor sărăciți sau bolnavi, ajutoare pentru înmormân-

tare, organizarea de mese comune ale meșterilor, transformându-se, pe nesimțite, în adevărate sindicate profesionale ale micilor întreprinzători și deservind piața cu 1001 mărunțișuri necesare vieții cotidiene de la orașe și sate.

Faima Bistriței nu au făcut-o numai produsele sale, ci și negustoria deosebită ce s-a înfiripat încă după anul 1400 cu Moldova.

Drumurile comerciale ale Moldovei au fost una din cauzele principale care au contribuit la prosperitatea orașelor. Devenind în scurt timp căi comerciale de interes internațional, acestea au întreținut relațiile economice dintre Moldova, apusul și nord-estul Europei și Orient⁹⁵.

Alături de alte orașe transilvănene vestite ca Sibiul și Brașovul, Bistrița așezată „aproape de răscrucea drumurilor tăiate de apă... Toate aceste orașe, stăpânitoarele de trecători și capete de drumuri, erau în ființa la 1200”⁹⁶.

Dreptul de a ține un bilci pe an ca și Brașovul și Sibiul, după datina din Buda, i se acordă Bistriței la 24 aprilie 1353 de către Ludovic de Anjou⁹⁷; în 4 iun. 1366 același rege acordă dreptul de târg săptămânal de o zi. În iulie 1523 Bistrița primește și dreptul de depozit (Stappelrecht).

⁹⁵ Alexandru I. Gonța, *Legăturile economice dintre Moldova și Transilvania în secolele XIII-XVII*, Ed. șt. și encicl., București, 1989, p. 45.

⁹⁶ Nicolae Iorga, *Negoțul și meșteșugul în trecutul românesc*, în *Opere economice*, Ed. șt. și encicl., București, 1982, pp. 68—69.

⁹⁷ idem, *Istoria comerțului românesc*, în *Opere economice*, p. 477.

Bistrița era legată de Moldova prin trei drumuri: *drumul de sus* sau „*Drumul Băii*” prin Rodna și pe valea Moldovei (s.n.), prin Șapte Scaune, prin trecătorile Tulgheș și Bicaz sau prin trecătorile Ghi-meș și Troțuș.

Târgurile și iarmaroacele noastre erau loc de întâlnire a mărfurilor răsăritene cu cele din centrul și vestul Europei, u-nindu-i pe sașii ardeleni și negustorii români moldoveni sau munteni cu întreaga Europă, cu Levantul. Vioiciunea târgurilor nu ne miră; în 1560—1561 Alexandru Lăpușneanu mărește numărul bilciurilor ce se vor ține alternativ în orașele și târgurile moldovene și transilvănene: la 14 octombrie (Sf. Paraschiva) în târgul *Baia* (Stadt Mulda), de sf. Nicolae (6 dec.) la *Bistrița*, de Sf. Teodor în postul Mare, în funcție de sărbătoarea Paștelui, la Sf. Apostoli Petru și Pavel (29 iun.) în Duminica Mare și la Sf. Ilie (20 iul.), la Sf. Marie Mică (8 sept.); la *Tg. Troțuș*, de Adormirea Sf. evanghelist Ioan (26 sept.), de Sf. Mihail și Gavril (8 noiembrie), Închinarea lanțului Sf. Petru (16 ian.) și în Duminica Mironosițelor (în funcție de Paști).

„Bulgiul” bistrițean de la sfârșitul lui august și până în prima jumătate a lui septembrie (24 august — 8 sept. — de la Sf. Bartolomeu până la Adormirea Maicii Domnului sau Sf. Marie Mică) și-a păstrat tradiția până în urmă cu 20 ani; acum numai zilele de târg săptămânal ale Bistriței — marțea și vinerea — ne fac să ne mai aducem aminte de strălucirea trecută.

GEGENSTÄNDE UND ZEICHEN DER BISTRITZER ZUNFTE

— Zusammenfassung —

Nach einer kurzen Beschreibung über die Entwicklung der Zünfte im 15—16 Jhd., beschäftigt sich die Verfasserin eingehend mit dem einnehmendsten Teil des Studiums der Zunft Gegenstände und zwar mit den verschiedenen aufgeprägten, eingravierten, geschnitzten oder gemalten Wappen, die entweder Werkzeuge oder andere heraldische Elemente darstellen. Die symbolischen Bilder der Wappen sind Embleme

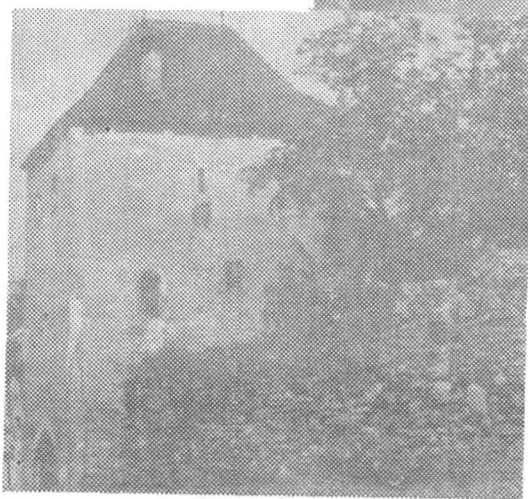
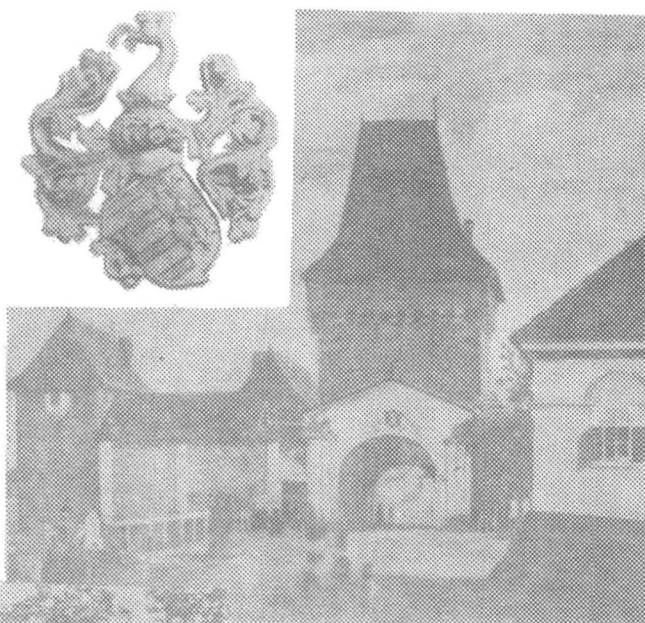
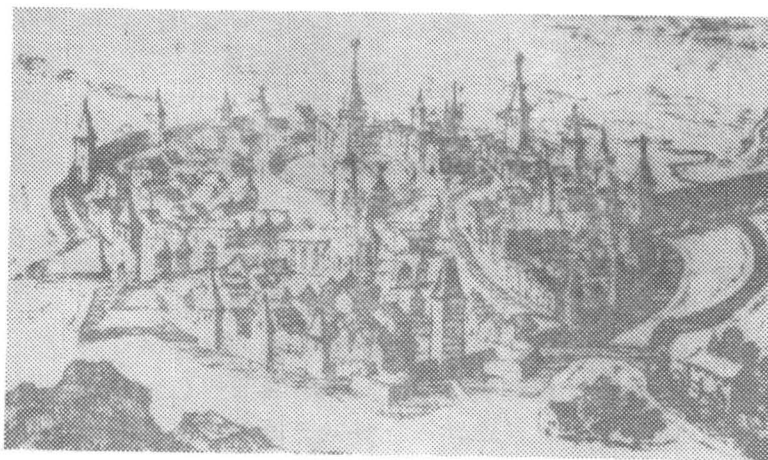
der Zünfte oder der Handwerkerbranchen. Dieselben befinden sich auf Kirchengestühlen, Zunftafeln, Zunftladen, Zinngegenständen, Zunftfahnen und auf den Siegeln. Aus ihnen können wir aufschlussreiche Daten über die Entwicklung der Werkzeuge das technische Niveau und die von der Produktion der Handwerker angewandeten Arbeitsmethoden erfahren.

Die Embleme der Zünfte haben neben ihrem praktischen, auch einen künstlerischen Wert. Sie weisen den Kunststil ihrer Zeit auf (Renaissance, Barok oder Klassik).

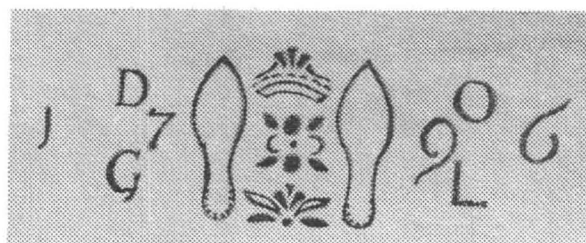
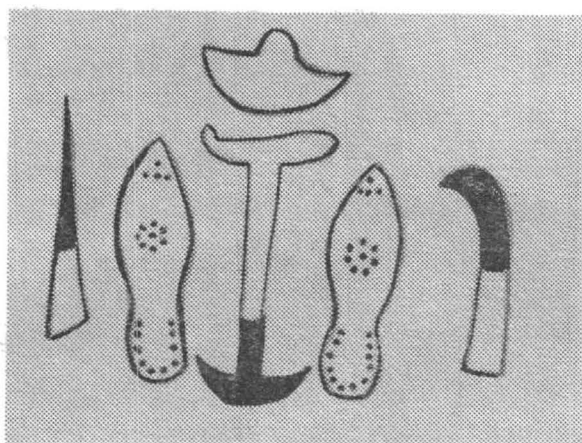
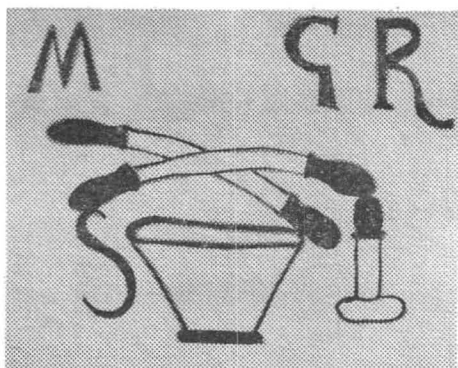
Der Autor untersucht die neuen Erscheinungen und Vorgänge die im Leben der Zunftgenossen am Ende des 17. bis Anfang des 19. Jhds. auftauchen. Mit dem Hinweis auf die Auswirkun-

gen, die Entwicklung kapitalistischer Keime auf das Zunftsystem hatte, werden die inneren Widersprüche in den Zünften beschrieben. Trotz dieser Widersprüche werden einige dieser Zünfte (der Fleischer, Kürschner, Schuhmacher, Schneider, Tischler) ihr Handwerk den neuen Gegebenheiten anpassen und fortsetzen.

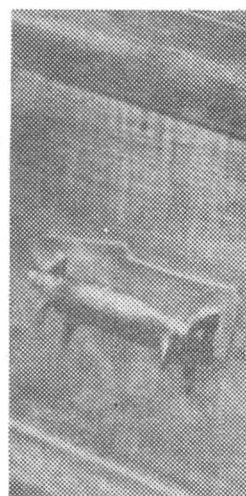
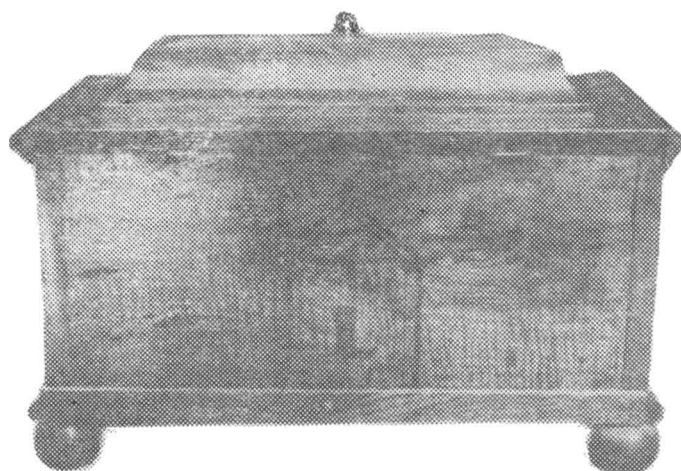
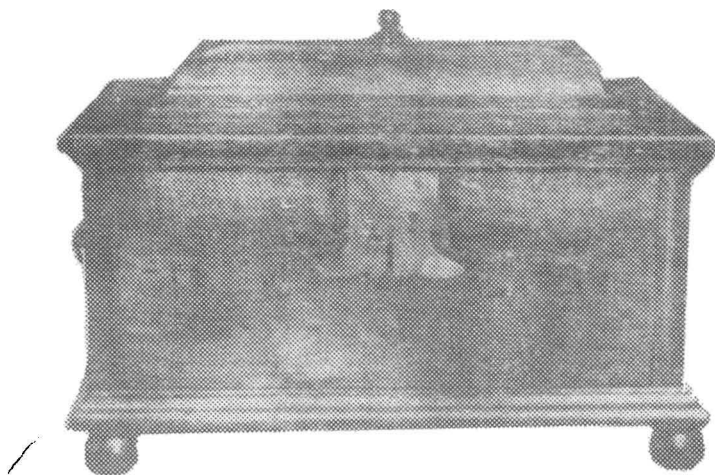

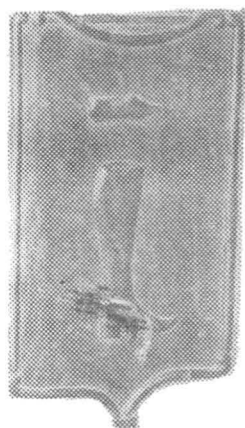
1 — Bistrița : a) stampă din 1606
b) Poarta Lemnelor, demolată în 1863—65, cu stema Bistriței ce se afla pe ea
c) Turnul Dogarilor înainte de restaurare

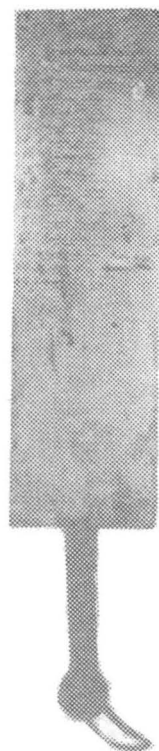
2 — Einbleme de pe bănci : a) tăbăcari
b, c) cizmar
d) steagul tăbăcarilor și cizmarilor de rând

3 — Lada breslei cizmarilor

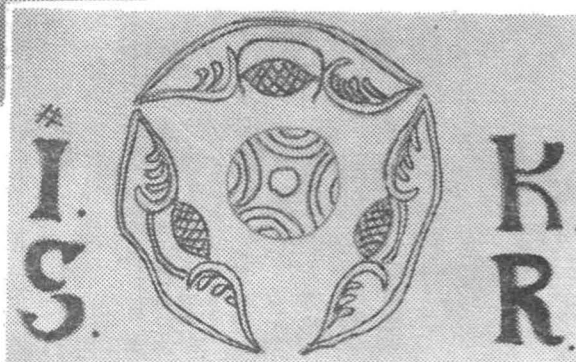
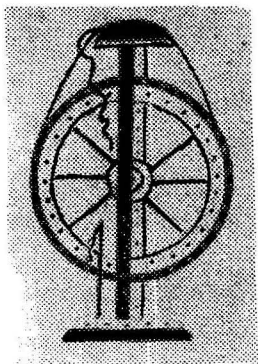

**4 — Embleme : a) steagul cizmarilor ungurești
b) banca cizmarilor ungurești
c) farfurie de cositor aparținând breslei cizmarilor
d) amprenta sigiliului cizmarilor
e) steagul cizmarilor nemțești**

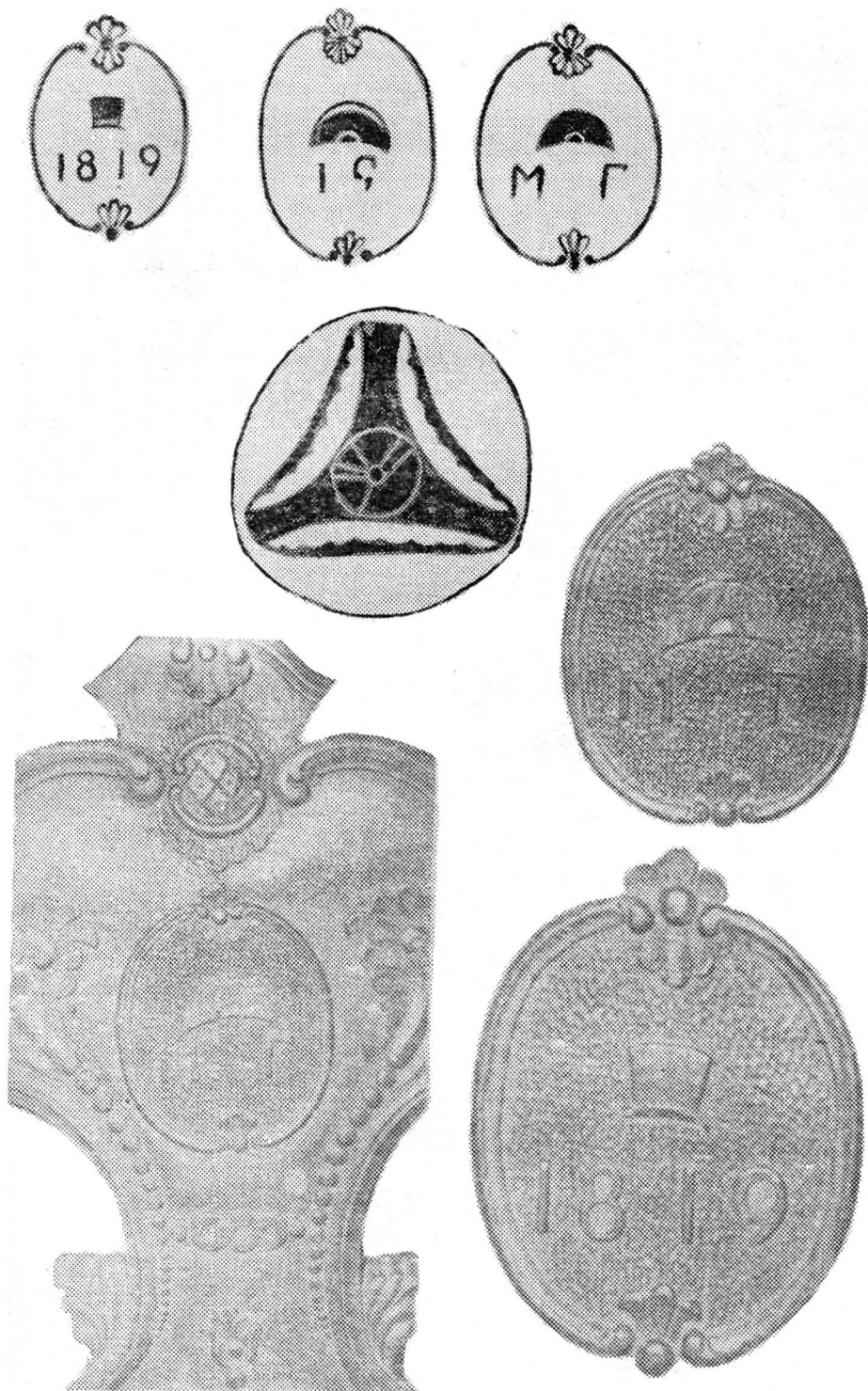

5 Embleme : a) banca blănarilor cu detaliu
 b) steagul curelarilor
 c) convocatorul asociației calfelor de blănari

6 — Embleme a, b) funari, pe bănci și pe steag
c, d) țesători pe steag și bănci

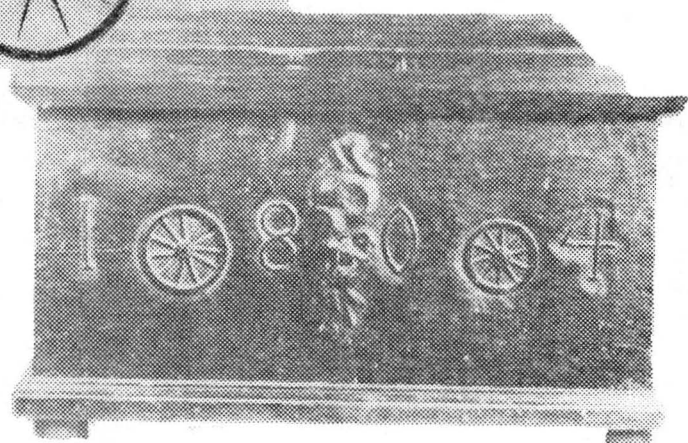
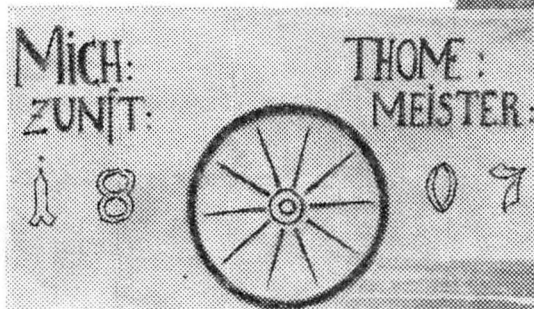
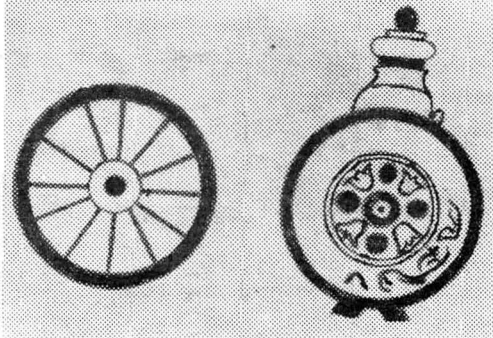

7 — Embleme de pe băncile breslei pălărierilor

8 — Breasla croitorilor : ladă, sigiliu, tablă

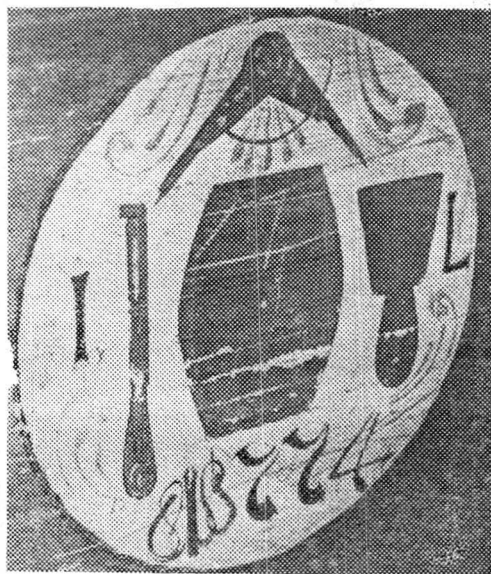
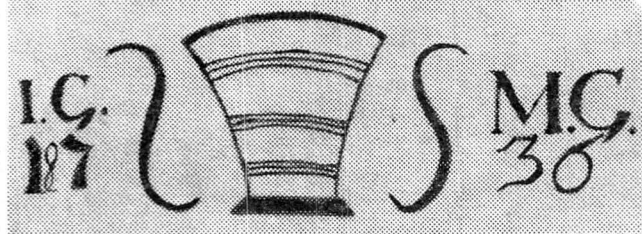

9 — Embleme a) meşter rotar

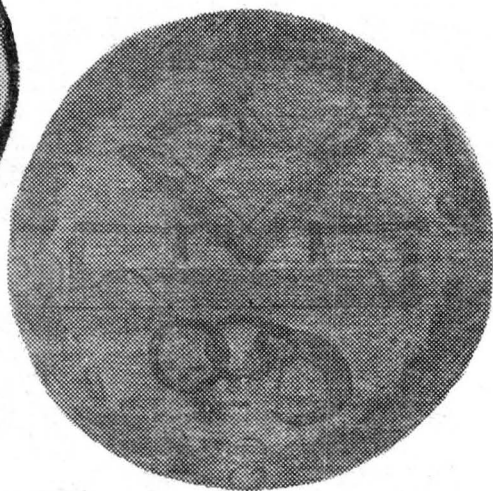
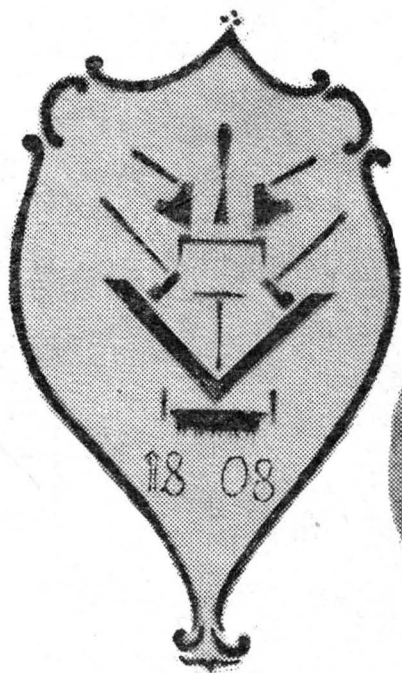
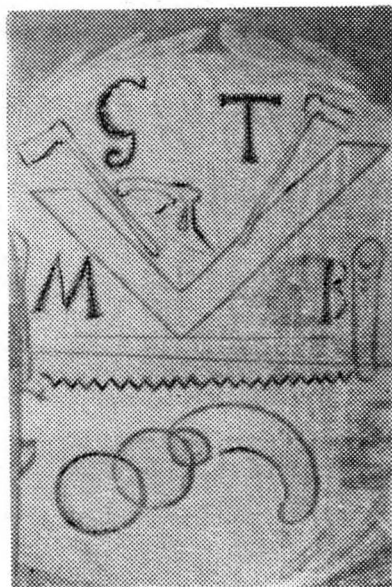
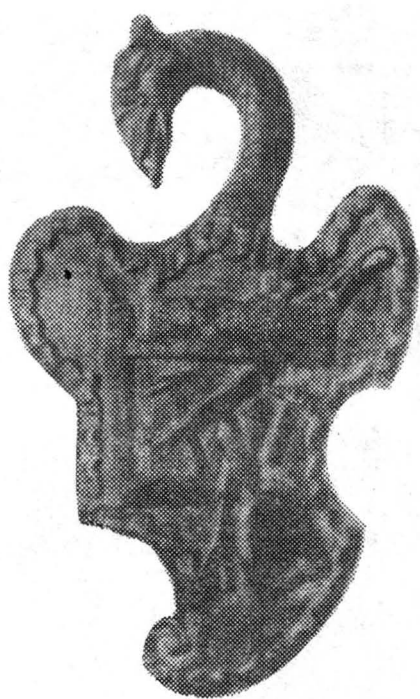
b) băncile rotarilor

c) lada breslei rotarilor

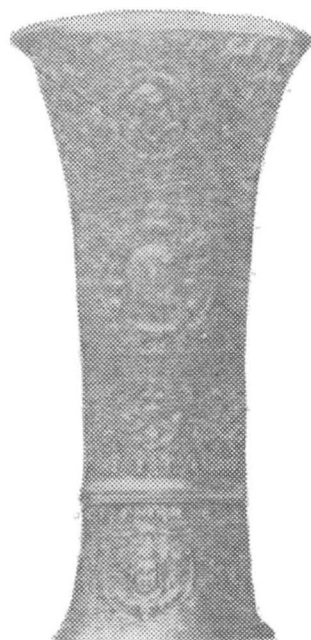
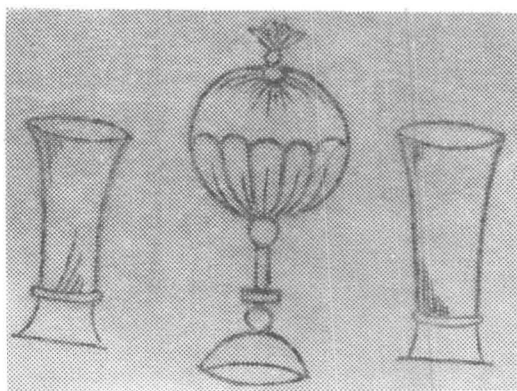
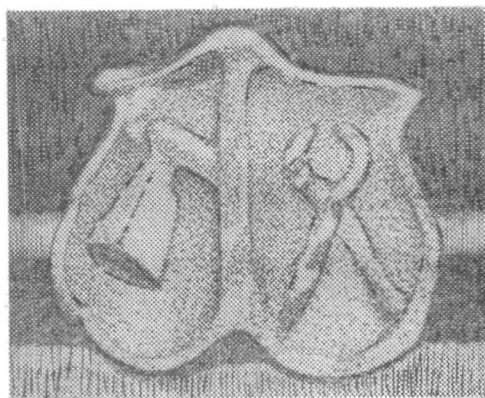
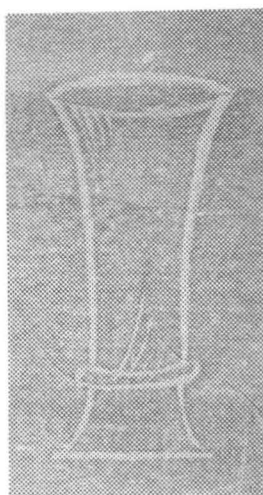
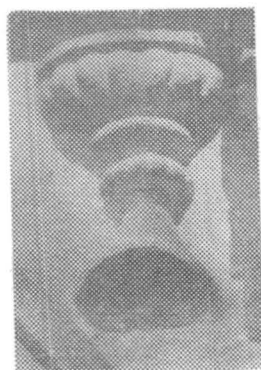
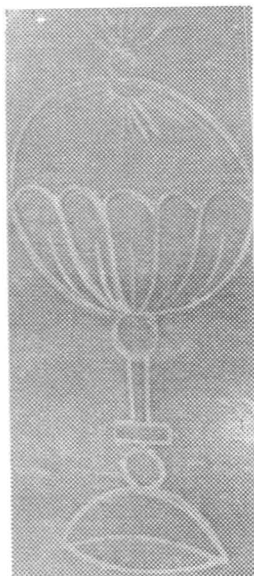
d, e) băncile rotarilor cu strungarii în lemn şi steagul dulgherilor cu strungarii în lemn

10 — Embleme : a, b) băncile dogarilor
c) meșter dogar
d, e) farfurie de cositor a breslei dogarilor și steagul lor

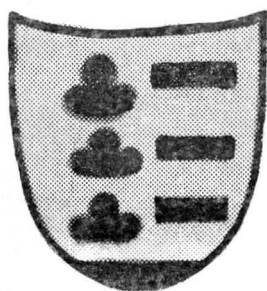
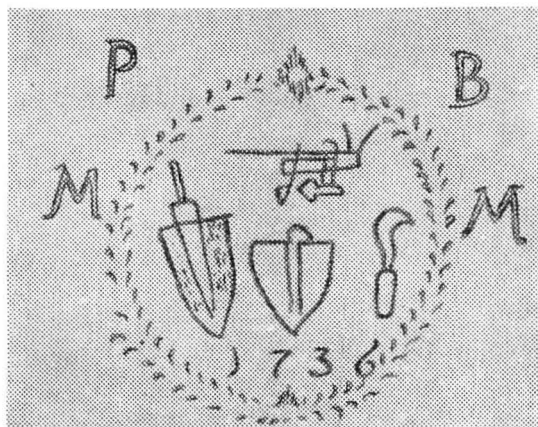
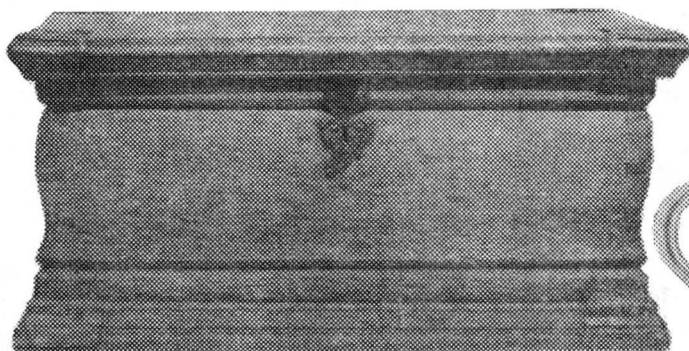

11 — Embleme : a, b, c) băncile tâmplarilor și dulgherilor
d) tabla breslei tâmplarilor (în Muzeul Brukenthal)

12 — Embleme : a, b) băncile aurarilor
c, d) Casa argintarului și casă de pe str. Titulescu
e) Pahar cu soclu din sec. XVII

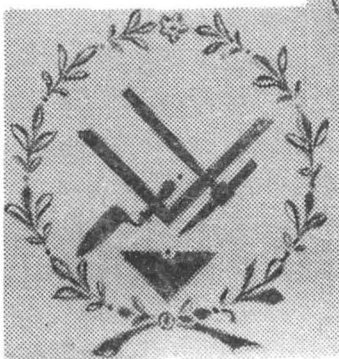
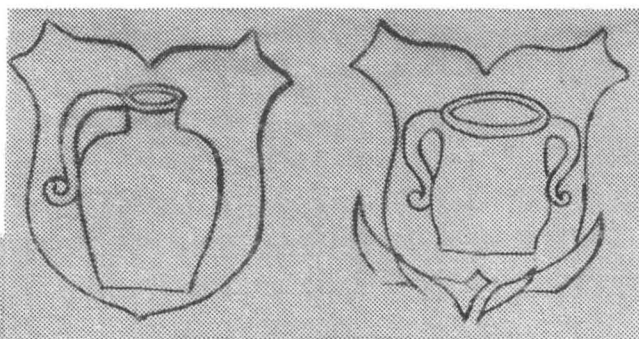

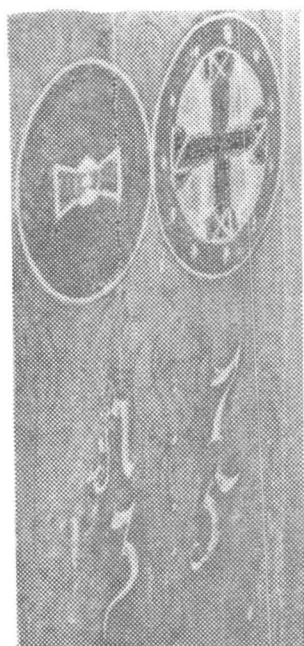
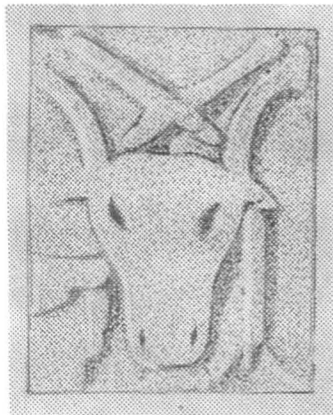
13 — a) Lada breslei cositorarilor
 b) Cană de cositor
 c) Unelte agricole, lucrate de breasla fierarilor, reprezentate pe o cană de cositor
 d, e) Mărci de meșteri cositorari bistrițeni

14 — Embleme : a, b) băncile fierarilor — potcovarilor
 c) firma breslei fierarilor-potcovari
 d, e) firme ale breslei lăcătușilor

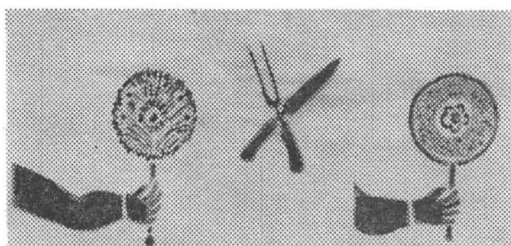
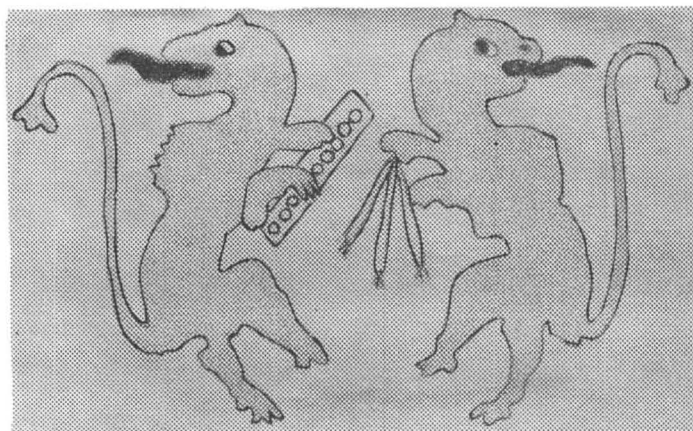
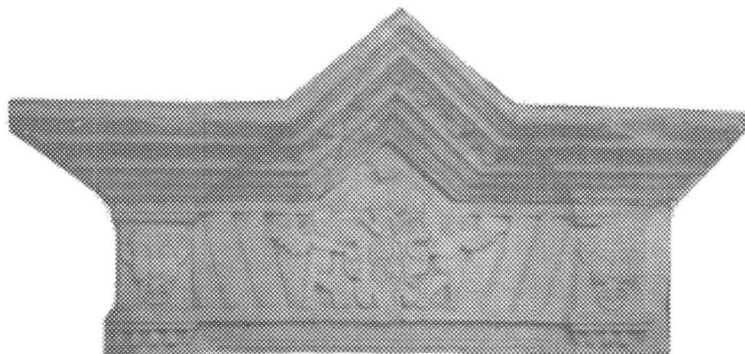

15 — a—e) Sigilul, căni, bănci și steagul breslei olarilor
f) Emblema a breslei zidarilor pe bănci

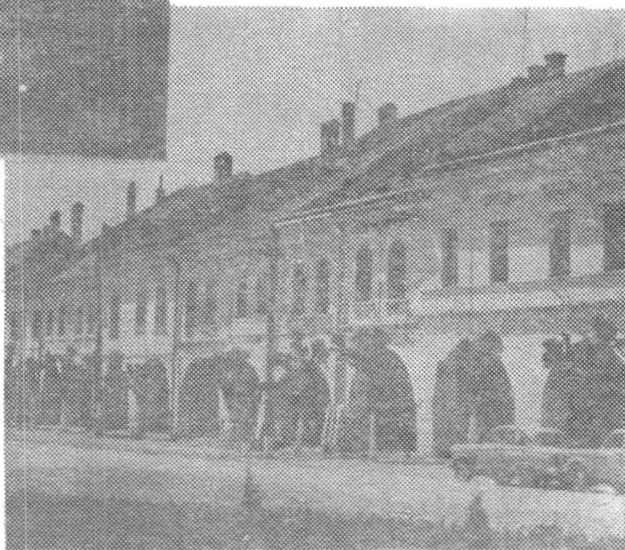
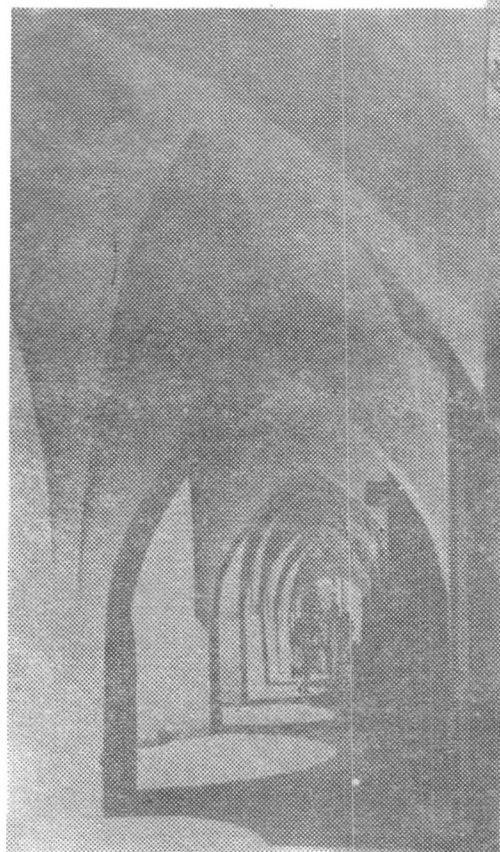

16 — a, b) Steagul breslei măcelarilor și o emblemă de meșteșug pe frontonul unei case pe str. Titulescu
c, d) Bâncile morarilor și steagul breslei covrigarilor

17 — a) Lintoul încadramentului ușii de la o casă a unui săpunar bistrițean
 b) Emblema pe băncile pictorilor de mobilier
 c, d) Băncile și steagul ceaprazarilor

18 — a) Tabla vecinătății Pieții Centrale
b, c) „Sugălete” — arcadele și exterior